

ԳՈՐԾԻ ՆՎԻՐՅԱԼԸ

Հայ ժողովուրդը զրկվեց Հայրենիքի պաշտամունքով ապրող նվիրյալ գավակներից մեկից: Հուշարձանագետ Սամվել Կարապետյանի վաղաժամ մահը ծանր հարված հասցրեց ողջ հայությանը և հայ գիտամշակութային կյանքին:

Հուշարձանագետ, հայրենագետ Սամվել Գևորգի Կարապետյանը աշխարհ էր եկել մի առաքելությամբ՝ տոհմականչի և ազգի աներկյուղ ոգու ծայնը տեղ հասցնելու առաքելությամբ: Հենց ինքը դարձավ նվիրյալ առաքյալն իր իսկ առաքելության:

Այսօր մեզ հետ չէ հայրենի կաճաններով քայլող նվիրյալ հայը, որն արդեն իսկ լեզենդ էր դարձել կենդանության օրոք: Նա ամբողջ կյանքը, կարողությունն ու առողջությունը նվիրեց պաշտելի Հայրենիքին՝ նրա յուրաքանչյուր հատվածում որոնելով հայկական հետքերը, ուսումնասիրելով և բացառիկ ու ցնցող տեղեկություններ հրամցնելով հայությանը:

Սամվել Կարապետյանը ծնվել է 1961 թ. հուլիսի 30-ին Երևանում՝ Վան-Վասպուրականի Արճեշ գավառի Բերդաղ գյուղից սերված Բաղդասար պապի գերդաստանում: Մանկուց փորձում էր ճանաչել Մեծ Հայրենիքից մեզ բաժին

հասած Հայաստանի ամեն սարն ու ձորը, քանդված վանքն ու կանգուն եկեղեցին, ամեն քարն ու թուփը:

1978 թ. ավարտել է Երևանի Միսաք Մանուշյանի անվան N 48 միջնակարգ դպրոցը: Դեռևս դպրոցական տարիներից էր սկսել իր ճամփորդությունները երբեմն դասընկերների հետ, երբեմն էլ՝ մենակ:

Դպրոցն ավարտելուց հետո, անսալով մոր հորդորներին՝ նա փորձում է ուսումը շարունակել Երևանի պետական համալսարանում, սակայն կտրվում է հենց «ԽՍՀՄ պատմություն» առարկայից: Երջանկացած այդ փաստով՝ 17-ամյա պատանին ուսապարկի մեջ է դնում Մակար Բարխուտարյանցի «Արցախ» աշխատությունը և սկսում իր առաջին ճամփորդությունը Հայաստանից դուրս, առաջին անգամ՝ դեպի Արցախ աշխարհ, որն այն ժամանակ Ադրբեջանի կազմում էր: Այդ դաժան և վտանգավոր ժամանակներում նժարի վրա էր դրել՝ աշխատել Վրաստանում, թե՛ Ադրբեջանում: Առաջնայինը համարեց Ադրբեջանը. չէ՞ որ այնտեղ ըստ էության առ ըստ անհետանում էին հայկական հուշարձանները: 1978-1980 թթ. Սամվել Կարապետյանն աշխատել է Երևաննախագիծ ինստիտուտում՝ որպես բանվոր, 1980-1997 թթ.՝ ՀՀ պատմության և մշակույթի հուշարձանների պահպանության գլխավոր վարչությունում (այժմ՝ գործակալություն)՝ որպես տեխնիկ, ավագ տեխնիկ, ճարտարապետ, ավագ ճարտարապետ: 1978 թթ. ի վեր սկսում է զբաղվել Արցախի (այդ թվում՝ Հյուսիսային Արցախի) և Կուրի ձախափնյա շրջանների (Բուն Աղվանք) հուշարձանների և բնակավայրերի պատմության ուսումնասիրությամբ: 1978-1987 թթ.՝ մինչև Արցախյան ազատամարտի սկիզբը, բազում խոչընդոտներով լի ճամփորդությունները հաջորդում էին միմյանց: Նա միակն է, որ ոտքով շրջել է Կուրի ձախ ափին գտնվող հայաբնակ վայրերում և թղթին հանձնել Երկիր մուրակից օր օրի անհետացող հայկական հարյուրավոր պատմական հուշարձանների՝ վանքերի, եկեղեցիների, բերդերի, կամուրջների, տների, աղբյուրների, գերեզմանոցների, խաչքարերի, տապանաքարերի լուսանկարները, չափագրել դրանք: Սամվելը եղել է Հյուսիսային Արցախի գրեթե բոլոր բնակավայրերում: Եվ այդ ամենի համար, ավա՛ղ, շատ թանկ վճարեց. կորցրեց առողջությունը, վատացավ տեսողությունը, էլ չենք խոսում ահռելի նյարդային լարվածության մասին. չէ՞ որ ամեն ճամփորդության ժամանակ օրերով, երբեմն էլ շաբաթներով «հյուրընկալվում» էր «եղբայրական» Ադրբեջանի ազգային անվտանգության նկուղներում:

Մինչև 1990 թ. մեկը մյուսին հաջորդում էին մեծ նվիրյալի գիտարշավները երբեմն շատ լավ, երբեմն բացառապես վատ պայմաններում: 1978-1989 թթ. ընթացքում Սամվելը խորհրդային Ադրբեջանի տարածքում կատարել է մոտ 40 ճամփորդություն:

Նշենք նաև, որ մինևս այն հետաքրքրությունը և նպատակն ուներ ևս մեկ նվիրյալ հայ՝ Գերմանիայում բնակվող ճարտարապետ Արմեն Հախնազարյանը: Իրարից անկախ և առանց իրար ճանաչելու՝ երկու հայորդիները նույն աշխատանքն էին կատարում, մեկը՝ Թուրքիայում (Արևմտյան Հայաստանում):

տան և Կիլիկիա), մյուսը՝ Վրաստանում և Ադրբեջանում: Երկուսն էլ «հայկական հուշարձանների որս» էին անում, փորձում ժամանակից առաջ ընկնել և բեկոր առ բեկոր հավաքել ամեն թույլ վանդալների ձեռքով ոչնչացվող հայկական արժեքները: Արմեն Հախնազարյանն արդեն հասցրել էր թուրքական պետության համար կոչվել «անցանկալի անձ», և արգելվել էր նրա մուտքն այդ երկիր: Տարիներ հետո՝ 2015 թ., նույն բախտին էր արժանանալու նաև Սամվել Կարապետյանը, այս անգամ՝ եղբայրական Վրաստանում:

Օրերից մի օր նախախնամությունը պիտի ծանոթացներ երկու հայրենանվեր անձնավորություններին: Սկսած 1990 թ.՝ Արմեն Հախնազարյանն ու Սամվել Կարապետյանը որոշում են համագործակցել:

1990-1993 թթ. հուշարձանագետն անցնում է Վրաստան, Ջավախքից հասնում Բոլնիս, Մառնեուլ, Դմանիս, ինչպես նաև Ախալցխա և Կախեթ: Այստեղ ևս լուսանկարում է դեռևս չոչնչացված հայկական հետքերը, կարդում արձանագրությունները, փշուր առ փշուր ամբարում և թղթին հանձնում յուրաքանչյուր սրբազան մասունք:

Արցախյան ազատամարտի ժամանակ, երբ մեկը մյուսի հետևից ազատագրվում էին հայոց շրջանները, Սամվել Կարապետյանը, թողնելով դեպի Վրաստան կատարվող ճամփորդությունները, հաղթանակած զինվորների հետևից մտնում էր Արցախի տվյալ շրջանը, լուսանկարում այն ամենը, ինչ դեռևս չէր հոշոտել թուրքը: Թանկ էր ամեն թույլն. չէ՞ որ տարածքները վերադարձնելու շշուկներ կային:

1998 թ. Հայաստանում պետական գրանցում ստանալուց հետո Սամվել Կարապետյանը ստանձնում է դեռևս 1978 թ. Գերմանիայում Արմեն Հախնազարյանի հիմնած Հայկական ճարտարապետությունն ուսումնասիրող կազմակերպության (հետագայում՝ հիմնադրամ) Երևանյան գրասենյակի տնօրենի պարտականությունները՝ դրանք սիրով կատարելով մինչև կյանքի վերջը:

2000 թ. փետրվարի 22-ին ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն երջանկահիշատակ Լևոն Հախվերդյանի բարի կամեցողությամբ Արվեստի ինստիտուտի հարկաբաժնում տեղի է ունենում ՀՃՈՒ հ/կ գրասենյակի բացումը: Անվանի հուշարձանագետն օրավուր ծավալվող աշխատանքները պատշաճ մակարդակով առաջ տանելու համար ներգրավում է մասնագետների, ինչպես նաև սկսնակների: Սկսվում են տասնամյակների ընթացքում կուտակված բազմաթիվ նեգատիվների, պոզիտիվների, լուսանկարների, չափագրությունների, քարտեզների և հարակից այլ նյութերի թվայնացման, մամուլից քաղված և արխիվային նյութերի մշակման աշխատանքները:

Շուրջ տասը տարվա ընթացքում կատարվում են ահռելի աշխատանքներ, բազմաթիվ գիտարշավներ դեպի Արևմտյան Հայաստան, Վրաստան, Իրան, Արցախ, Հյուսիսային Կովկաս, Հնդկաստան և այլուր: Այս ամենի շնորհիվ իրար հետևից լույս են տեսնում նվիրյալ հայորդու աշխատությունները:

Սամվել Կարապետյանը թեև արդեն վատառողջ էր, սակայն որոշել էր շուքով նշել հիմնադրամի՝ Երևանյան գրասենյակի բացման 20-ամյակը: Մեծ

հուզմունքով և հույսով էր սպասում այդ օրվան: Ցավոք սրտի, փետրվար ամիսը կորստաբեր դարձավ հիմնադրամի աշխատակիցների և հայության համար: 2009 թ. փետրվարի 19-ին հավերժացավ Արմեն Հախնազարյանը, իսկ 2020 թ. փետրվարի 27-ին՝ Սամվել Կարապետյանը:

Ողջ կյանքի ընթացքում Սամվել Կարապետյանն արեց ամեն հնարավորն ու անհնարինը: Հեղինակ է ավելի քան 500 հոդվածների, որոնցից շուրջ 100-ը հրատարակվել են Հայաստանի և արտերկրի գիտական հանդեսներում: 1989 թ. եղել է Հայաստանի ճարտարապետությանը նվիրված իտալական շարքի 19-րդ՝ «Ղարաբաղ» հատորի համահեղինակներից («Documenti di Architecture Armena»):

Նրա հեղինակած շուրջ երկու տասնյակի հասնող աշխատություններն անվերջ կարելի է թվարկել՝ «Բուն Աղվանքի հայերեն վիմագրերը» (1997), «Վրաց պետական քաղաքականությունը և հայ մշակույթի հուշարձանները» (1998), «Հայ մշակույթի հուշարձանները Խորհրդային Ադրբեջանին բռնակցված շրջաններում» (1999). լույս է տեսել նաև ռուսերեն՝ «Памятники армянской культуры в зоне Нагорного Карабаха» (2000) և անգլերեն՝ "Armenian Cultural Monuments in the Region of Karabagh" (2001), «Թիֆլիսի քաղաքագլուխները» (2003). լույս է տեսել նաև ռուսերեն՝ «Мэры Тифлиса» (2003), «Հյուսիսային Արցախ» (2004). լույս է տեսել նաև անգլերեն՝ "Northern Artsakh" (2007), «Կովկասյան թանգարանի հայկական հավաքածուն», «Հայերը Կախետում» (2004), «Ջավախք» (2006). լույս է տեսել նաև անգլերեն՝ "Javakhk" (2011), «Հուշագրական ժառանգություն», «Անի-1050» (2011), «Ադրբեջանը քաղաքակրթությունից դուրս» (2017) և այլն:

Ս. Կարապետյանի գործունեության թագն ու պսակը, սակայն, կազմում է «Հայաստանի պատմություն» 36-հատորյա գրքաշարը՝ նվիրված Մեծ եղեռնի անմեղ զոհերի հիշատակի ոգեկոչման 100-ամյակին: Գրքաշարի նպատակն է Հայաստանի պատմությունն առաջին անգամ ներկայացնել գավառ առ գավառ, յուրաքանչյուրը՝ գյուղ առ գյուղ (սրբազան Հայրենիքի 10.000 բնակավայրերը): Հատորներից յուրաքանչյուրը նվիրված է պատմական Հայաստանի (Մեծ և Փոքր Հայքերի) մեկ կամ մի քանի գավառներին: Ցավոք, ցարդ լույս է ընծայվել ընդամենը չորս հատոր՝ հ. Ա «Հայոց ձոր» (2015), հ. Բ «Սալմաստ» (2017). լույս է տեսել նաև անգլերեն՝ "Salmast" (2019), հ. Գ «Արձկե» (2018), հ. Դ «Մռավականք» (2019):

Ազգի նվիրյալ, ազգագրագետ, վիմագրագետ Սամվել Կարապետյանը հզոր կամք և եռանդ ունեցող մշակութային արժեքների պահապանն էր, որ թողեց անչափելի ժառանգություն:

Պարզ ու հասարակ էր, համեստ: Ազնվական կեցվածք ուներ: Ո՛չ կոչումների էր ձգտում, ո՛չ տիտղոսների և աթոռի: Որոշ մարդիկ չէին սիրում նրան ճշմարիտ խոսքի համար: Սակայն նա անաղմուկ և աննկատ շարունակում էր իր գործը: Հասկացողը հասկանում էր, գնահատողը՝ գնահատում:

«Վանքերի տղեն»... այսպես էին կնքել նրա անունը: Չկա առավել մեծ ուրախություն, երբ գնահատանքը տալիս է հասարակ ժողովուրդը: Ամենամեծ կոչումը նրա համար ժողովրդի սերն էր, հարգանքն ու համակրանքը:

Նրան շնորհված տիտղոսներն ու մրցանակները, շքանշանները ևս քիչ չեն, ինչպես, օրինակ, պարգևատրվել է ԼՂՀ կառավարության «Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով՝ Ազգային կենսագործունեության և բարգավաճման առաջընթացին նպաստող ակնառու նվաճումների համար (2001), «Հյուսիսային Արցախ» աշխատությունն արժանացել է ԼՂՀ կառավարության Եղիշեի անվան ամենամյա գրական մրցանակին (2004), Պուրճ Համուտի Հայ կաթողիկե Մեսրոպեան Արուեստից վարժարանի կողմից արժանացել է գնահատանքի և երախտագիտության գրի (2004), Հումանիտար գիտությունների զարգացման բնագավառում «Կովկասյան թանգարանի հայկական հավաքածուն», «Հայերը Կախսթում» և «Ջավախք» աշխատություններն արժանացել են ՀՀ Նախագահի մրցանակին (2007): Պատմական Հայաստանի տարածքում կատարած ծավալուն ուսումնասիրությունների և հայ ինքնության պահպանության գործում ունեցած բացառիկ ծառայության համար Ս. Կարապետյանը պարգևատրվել է ՀՀ Ազգային ժողովի պատվո մեդալով և Պատմական հուշարձանների հնավայրերի ուսումնասիրման և վերականգնման գործում ունեցած զգալի ավանդի համար՝ ՀՀ Մշակույթի նախարարության պատվոգրով (2008), Հայկյան մրցանակաբաշխության ժամանակ նրան շնորհվել է Հատուկ մրցանակ՝ Հայոց ցեղասպանության 100-րդ տարեիցի միջոցառումների շրջանակում իրականացված՝ «Եղեռն եղեռնից հետո» ծրագրի համար (2015), Հայաստանի Հանրապետության քաղաքաշինության նախարարության կողմից պարգևատրվել է «Մոմիկ ճարտարապետ» ոսկե մեդալով՝ Հայկական ճարտարապետության ուսումնասիրության և հանրահռչակման գործում ներդրած նշանակալի ավանդի համար (2016) և այլն:

Անդառնալի է ազգանվեր հայրողու կորուստը թե՛ ընտանիքի ու հարազատների, թե՛ ընկերների ու գործընկերների և թե՛ հայրենիքի համար: Նրա ստեղծած գիտական հսկա ժառանգությունը կհավերժի հայկական ճարտարապետության երկնածիրում:

ՀԱՍՄԻԿ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՃՈՒ հիմնադրամի աշխատակից

Մեծ հայրենասեր, հայ ճարտարապետության նվիրյալ Սամվել Կարապետյանը ծառայեց իր ընտրած գործին՝ ներդնելով մտքի ողջ կարողությունն ու եռանդը: Սերը հայ մշակույթի նկատմամբ Սամվել Կարապետյանի կյանքի տարերքն էր, և նա այն մարմնավորեց իր թողած գիտամշակութային ժառանգության մեջ՝ հարյուրավոր հոդվածների, տասնյակ աշխատությունների և գիրք-ալբոմների տեսքով:

«Լրաբեր հասարակական գիտությունների» խմբագրակազմ